

4. Чернявський С.С., Орлов Ю.Ю. Електронне відображення як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 112-124.

Шевчук Віктор Михайлович,
завідувач кафедри криміналістики
Національного юридичного
університету імені Ярослава
Мудрого, доктор юридичних наук,
професор, головний науковий
співробітник НДІ вивчення проблем
злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України,
заслужений юрист України

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ Й ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації вплинула на всі сфери життєдіяльності нашої держави, в тому числі і на діяльність органів кримінальної юстиції. Російські окупаційні війська, порушуючи норми Міжнародного гуманітарного права, закони та звичаї ведення війни, завдають ударів по критичній інфраструктурі та житлу цивільного населення, вчиняють масові вбивства мирних людей, гвалтування жінок і дітей, мародерство [1, с. 896]. Фактично російські окупанти ведуть війну проти цивільного населення. Крім жакхливих руйнувань цивільних об'єктів, вбивств мирного населення, агресор систематично пошкоджує енергетичну інфраструктуру та природоохоронну мережу України, завдаючи значних збитків нашій державі.

На сьогодні одним із головних завдань України є відсіч збройної агресії РФ та поновлення порушених прав і свобод українських громадян, а також забезпечення принципу невідворотності відповідальності винних осіб у вчиненні злочинів, пов'язаних із вторгненням російських загарбників на терени нашої країни. Відомо, що докази та доказування – основа будь-якого процесу, і від того, наскільки якісно та повно під час досудового розслідування буде зібрана доказова база, залежить ефективність розгляду кримінального провадження в суді і швидкість досягнення мети правосуддя [2].

Сучасний стан злочинності в Україні та її динаміка під час війни значно вплинули на зміну пріоритетів завдань криміналістики та особливості формування і застосування криміналістичних знань. Така ситуація створює додаткове навантаження на судові і правоохоронні органи, в першу чергу Національної поліції, які у посиленому режимі забезпечують охорону громадського порядку, слідчих і прокурорів, на яких покладається виявлення та документування фактів воєнних злочинів та їх наслідків, а також суддів, які у цих складних і небезпечних умовах забезпечують здійснення судового контролю за кримінальним провадженням і правосуддя [3, с. 343–385].

За таких обставин головним завданням криміналістики є розроблення та застосування засобів, прийомів та методів, що дозволяють збирати, досліджувати, використовувати доказову інформацію в умовах війни та глобальних загроз. У зв'язку із цим, гостро постало питання щодо створення та запровадження дієвого та ефективного захисту відносин, що забезпечують умови охорони основ національної безпеки України, кримінально-правовими, кримінально-процесуальними та криміналістичного засобами [4, с. 12–27].

Криміналістика, як прикладна наука, інтегруючи сучасні досягнення науки і техніки, нині спрямовує свій науковий потенціал на створення ефективної системи криміналістичних засобів, прийомів та технологій, застосування яких направлено на вирішення практичних завдань, серед яких особливу значимість набувають можливості застосування криміналістичних знань в умовах війни [9, с. 321]. Тому перед криміналістикою, та кожним із її розділів, постають пріоритетні завдання, які пов'язані із забезпеченням діяльності органів правопорядку та інших спеціальних суб'єктів такої протидії ефективними криміналістичними рекомендаціями у виявленні та розслідуванні злочинів, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України [5, с. 48–56].

Цікавим прикладом з історії криміналістики щодо збирання доказів у складних умовах війни є діяльність відомого німецького і швейцарського криміналіста, професора, доктора хімічних наук Рудольфа Арчибальда Рейсса (*Rodolphe Archibald Reiss*, 1875–1929). У 1914 р. він прибув до Сербії на запрошення уряду цієї країни як експерт для розслідування злочинів австро-угорської, німецької та болгарської армій у Першій світовій війні. Тому певний науковий і практичний інтерес представляють дві його праці (своєрідні звіти, висновки й доповіді) – спеціальне

криміналістичне дослідження фактів, що мали місце під час Першої світової війни, яке стало підґрунтям для засудження дій австро-угорської, німецької та болгарської армій. Ці документи проілюстровано фотографіями, показаннями свідків та експертними дослідженнями. 1916 р. в Лондоні (Велика Британія) Р. А. Рейсс оприлюднив Report Upon Atrocities Committed by the Austro-Hungarian Army During the First Invasion of Serbia [6]. Два роки потому в Парижі (Франція) вийшла друком ще одна його робота, присвячена подіям Першої світової війни, – Les Infractions aux Lois et Conventions de la Guerre Commises par les Ennemis de la Serbie Depuis la Retraite Serbe de 1915: Résumé de l'Enquête Exécutée sur le Front de Macédoine [7]. Зібрані Р. А. Рейссом матеріали сприяли засудженню злочинів, скоєних під час цієї війни [8, с. 111–112]. Вбачаємо, що в сучасних реаліях практика застосування криміналістичних знань для збирання доказів під час війни є пріоритетним напрямком досліджень у криміналістиці.

В сучасних умовах особливого значення набувають можливості застосування криміналістичних знань у протидії злочинності в реаліях війни та наближення до єдиного криміналістичного європейського простору [10, с. 638]. Інтеграція України у світову та європейську спільноту вимагає адаптувати національне законодавство до міжнародних стандартів і зобов'язань. Особливо це стосується криміналістики та кримінального процесу як у сфері протидії злочинності, так і у сфері охорони важливих конституційних прав, свобод та інтересів громадян з урахуванням реалій розвитку українського суспільства.

Сьогодні в Україні також простежується зміна вектора криміналістичних та кримінально-процесуальних досліджень [10], наближення його до єдиного європейського простору. Тому перед Україною, яка визначила курс вступу до ЄС одним із пріоритетних напрямів діяльності, постає завдання привести національне законодавство у відповідність до європейських стандартів (зокрема, у сфері протидії злочинності, здійснення судочинства, формування системи органів військової юстиції). Розв'язання цього питання потребує відповідного законодавчого врегулювання й розроблення *концепції криміналістичного забезпечення діяльності органів військової юстиції*. Відтак, актуальним є формування та розвиток європейської криміналістики й інтеграції криміналістичних знань до єдиного європейського криміналістичного простору.

В умовах війни та сучасних євроінтеграційних процесів відбувається перезавантаження криміналістики, пов'язане

передусім із появою нових викликів до системи кримінальної юстиції й потребою розв'язувати першорядні завдання під час активних бойових дій на території України. У таких умовах криміналістика покликана розробити новітні засоби, прийоми й методи, спрямовані на протидію воєнним злочинам, пов'язаним із військовою агресією РФ проти України. Окремо необхідно розробляти системи криміналістичних методик розслідування, удосконалювати техніко-криміналістичне забезпечення, застосування спеціальних знань, захист інформаційних джерел та інформаційну безпеку. Фактично можна констатувати: саме сьогодні формується новий науковий криміналістичний напрям – воєнна криміналістика [5, с. 189].

Актуальним сьогодні є створення системи військової юстиції, зокрема, це питання формування військової поліції, військової прокуратури та військових судів (спеціалізованих колегій) із врахуванням передового зарубіжного досвіду, європейських та міжнародних стандартів щодо протидії злочинності. Створення органів військової юстиції в реаліях воєнного сьогодення є необхідним кроком задля забезпечення якісного та ефективного виявлення, фіксації, розкриття та розслідування воєнних злочинів, що вчиняються російськими військовими на території України. Вирішення цього питання потребує відповідного законодавчого регулювання та розроблення концепції криміналістичного забезпечення діяльності органів військової юстиції, що визначає новий науковий напрямок досліджень у криміналістиці.

Таким чином, криміналістика як прикладна наука, інтегруючи сучасні досягнення науки й техніки, нині спрямовує свій науковий потенціал на створення ефективної системи криміналістичних засобів, прийомів і технологій, застосування яких покликано розв'язати складні практичні завдання, серед яких особливо значення набувають можливості застосування криміналістичних знань у протидії злочинності в умовах війни. Вирішення цих нових завдань та створення відповідного механізму передбачає запровадження ефективної системи протидії воєнним злочинам, реформування законодавства та вжиття невідкладних заходів, спрямованих на удосконалення слідчої та судової практики в умовах війни та сучасних процесів євроінтеграції.

Список використаних джерел

1. Konovalova V. O., Shevchuk V. M. Modern criminalistics in the conditions of war: problems of adaptation and reload. *Modern research in world science: 5th International scientific conference (August 7-9, 2022)*. 2022. Pp. 896-903.
2. Vapniarchuk V. V., Trofymenko V. M., Shylo O. G., & Maryniv V. I. Standards of criminal procedure evidence. *Quarterly*, 7(37), 2018, 2473–2482.
3. Шило О. Г. Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України та проблеми гармонізації вітчизняного законодавства у сфері кримінальної юстиції із законодавством Європейського Союзу. *Вісник асоціації кримінального права України*, 1(8), 2017, 343-385.
4. Шепітько В., Шепітько М. Доктрина криміналістики та судової експертизи: формування, сучасний стан в Україні. *Право України*, 2021, 8, 12-27.
5. Shevchuk V. M. Formation of Military Criminalistics: Genesis, Task and Role in the Conditions of Global Threats. *Criminalistics and forensic expertology: science, studies, practice*. Mykolo Romerio universitetas, Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos kriminalistų draugija. Vilnius, 2024. Pp. 48 - 56.
6. Reiss R. A. Report upon atrocities committed by the Austro-Hungarian army during the First invasion of Serbia. London, 1916. 192 p.
7. Ibidem. Les Infractions aux Lois et Conventions de la Guerre Commises par les Ennemis de la Serbie Depuis la Retraite Serbe de 1915: Résumé de l'Enquête Exécutée sur le Front de Macédoine. Paris, 1918. 332 p.
8. Шепітько М. В. Рудольф Арчибальд Рейсс. *Криміналіст першодрукований*. 2015. № 10. С. 111-112.
9. Shevchuk V., Vapniarchuk V., Borysenko I., Zatenatskyi D., Semenogov V. Criminalistic methodics of crime investigation: Current problems and promising research areas. *Revista Juridica Portucalense*, 32, 2022. Pp. 320–341.
10. Журавель В. А., Шепітько В.Ю. Развитие криминалистики та судової експертизи в Україні: наближення до єдиного європейського простору. *Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку* : монографія. Харків : Право, 2021. С. 631-669.